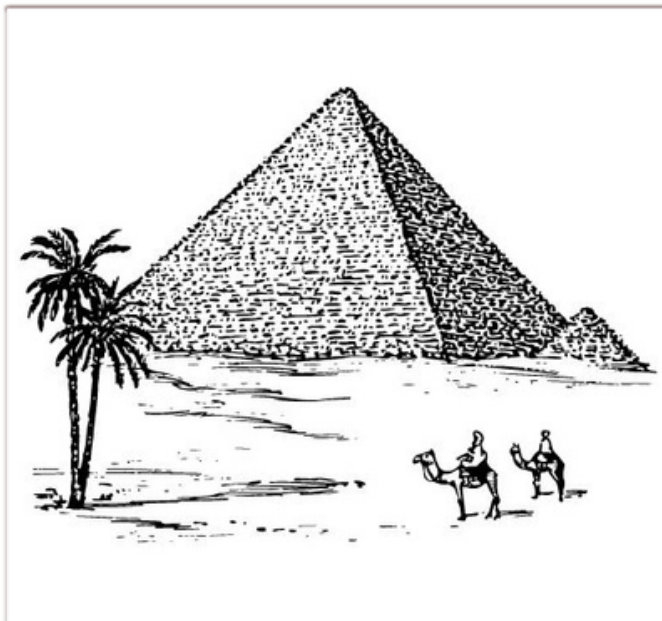

ΙΣΤΟΡΙΑ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ορισμοί Τ.Θ.

PHILOLOGEEK

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Φαραώ (σελ. 22)

Βρισκόταν στην κορυφή της αιγυπτιακής κοινωνίας και ενσάρκωνε τον επίγειο θεό αλλά και το κράτος. Σ' αυτόν ο λαός εναπέθετε τις ελπίδες του για την επιτυχία των συλλογικών του προσπαθειών. Ήταν απροσπέλαστος και η θέλησή του αποτελούσε νόμο για τους υπηκόους.

Δούλοι (σελ. 23)

Προέρχονταν από τους πολέμους ή αγοράζονταν από τους εμπόρους. Υπήρχαν ιδιωτικοί δούλοι, που σπανίως ξεπερνούσαν τους δύο σε κάθε οικογένεια, και κρατικοί, που ανήκαν στο φαραώ και εργάζονταν στα κρατικά εργαστήρια, στους ναούς, στα ορυχεία, τα λατομεία κ.ά.

Ιερογλυφικά (σελ. 28)

Οι χαρακτήρες σύμβολα που χρησιμοποιούσαν από την 4η χιλιετία π.Χ. οι κάτοικοι της Αιγύπτου στη γραφή. Η ιερογλυφική γραφή παρουσίαζε δυσκολία στην απόδοση και την εκμάθησή της και προϋπέθετε ειδίκευση και συνεχή ενασχόληση.

Στήλη της Ροζέτας (σελ. 28-29)

Μια τρίγλωσση επιγραφή χαραγμένη σε στήλη με ιερογλυφικά, απλοποιημένα ιερογλυφικά της ελληνιστικής περιόδου και με ελληνικά στοιχεία. Αποκρυπτογραφήθηκε από τον Γάλλο αιγυπτιολόγο J. Champollion (1822). Πήρε το όνομά της από το όνομα της πόλης όπου ανακαλύφθηκε και είχε χαραγμένο κείμενο που υμνούσε τον Πτολεμαίο Ε', βασιλιά της Αιγύπτου.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Μυκηναϊκός πολιτισμός (σελ. 65)

Στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την ύστερη εποχή του χαλκού (1600-1100 π.Χ.) διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε ο πρώτος μεγάλος ελληνικός πολιτισμός. Έχει ονομαστεί συμβατικά μυκηναϊκός από τους ερευνητές, γιατί το σπουδαιότερο κέντρο του ήταν οι Μυκήνες.

Γραμμική Β' γραφή (σελ. 66-67)

Ήταν η γραφή που χρησιμοποιήθηκε από ειδικευμένους γραφείς στα μυκηναϊκά ανάκτορα. Αποκρυπτογραφήθηκε από τον M. Ventris και τον J. Chadwick (1952). Η ανάγνωση των πινακίδων που βρέθηκαν στην Πύλο, στην Κνωσό, στις Μυκήνες και στη Θήβα έδειξε ότι η γραμμική Β' είναι συλλαβική και αποδείχθηκε ότι τα σύμβολά της αποδίδουν λέξεις της ελληνικής γλώσσας επικυρώνοντας την ελληνικότητα του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Άνακτας (σελ. 69)

Ήταν ο ανώτατος άρχοντας κάθε μυκηναϊκού κράτους, ο κύριος του ανακτόρου από τον οποίο πήγαζε κάθε εξουσία.

Λααχέτας (σελ. 69)

Ήταν τοπικοί άρχοντες, διοικητές περιφερειών που ήταν υποτελείς στον άνακτα (λααχέτας από το λαός + ήχοῦμαι).

Τελεστές (σελ. 69)

Ήταν σημαντικά πρόσωπα στην περιφερειακή διοίκηση του μυκηναϊκού κράτους.

Βασιλεύς (σελ. 69)

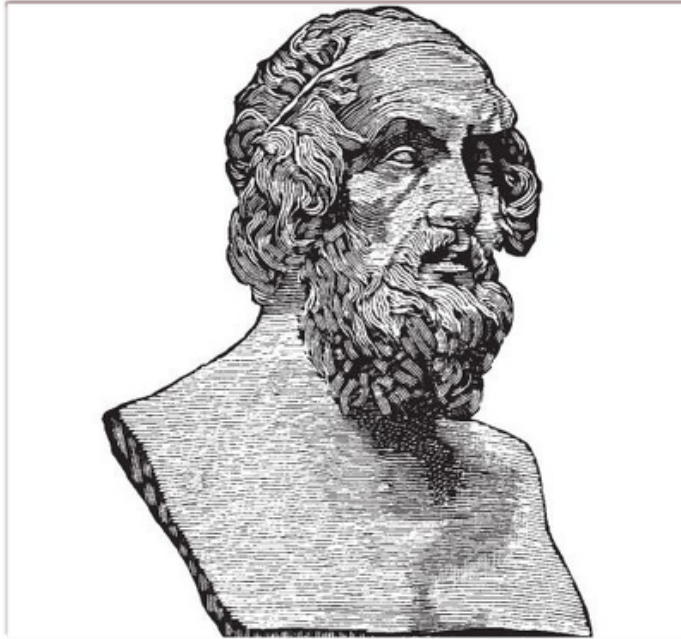
Στους Μυκηναίους ο τίτλος βασιλεύς ήταν λιγότερο τιμητικός και δεν δηλώνει τον ανώτατο άρχοντα. Έτσι ονομαζόταν ο επικεφαλής οποιασδήποτε ομάδας, ακόμα και ο αρχιτεχνίτης μιας ομάδας χαλκουργών.

Μέγαρο (σελ. 72)

Ήταν ο πυρήνας του μυκηναϊκού ανακτόρου, ένα ορθογώνιο οικοδόμημα που διακρίνεται σε τρία μέρη: έναν ανοικτό χώρο μπροστά που επικοινωνεί με μια μεγάλη αυλή, έναν προθάλαμο –τον πρόδομο– και το κυρίως μέγαρο με μια μεγάλη εστία στο κέντρο και τέσσερις κίονες γύρω από αυτή για τη στήριξη της οροφής.

Θολωτοί τάφοι (σελ. 72-73)

Αποτελούν το σημαντικότερο επίτευγμα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής. Διαμορφώνονταν από ένα θάλαμο εξ ολοκλήρου κτιστό σε σχήμα κυψέλης. Στη μια πλευρά του θαλάμου ανοιγόταν είσοδος μεγάλη με τριγωνική απόληξη στο επάνω μέρος. Στην είσοδο οδηγούσε μακρύς διάδρομος με κτιστές τις πλευρές του. Η είσοδος έκλεινε μάλλον με ξύλινη θύρα. Μετά την ταφή του νεκρού, όλος ο θάλαμος και ο διάδρομος καλύπτονταν με χώμα. Έτσι, όλη η κατασκευή παρουσίαζε την εικόνα ενός μικρού λόφου. Το σπουδαιότερο δείγμα θολωτού τάφου είναι ο «θησαυρός του Ατρέως» στις Μυκήνες.

ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ομηρική εποχή (σελ. 76)

Την παρακμή των μυκηναϊκών κέντρων ακολούθησε περίοδος αναστατώσεων, η οποία διήρκεσε περίπου τρεις αιώνες (1100-750 π.Χ.). Κύρια πηγή πληροφοριών γι' αυτή την περίοδο, εκτός από την αρχαιολογική έρευνα, είναι τα ομηρικά έπη. Για το λόγο αυτό, οι ερευνητές την ονομάζουν ομηρική εποχή.

Ελληνικός Μεσαίωνας/σκοτεινοί χρόνοι (σελ. 76)

Η ομηρική εποχή έχει χαρακτηριστεί και ως ελληνικός μεσαίωνας ή σκοτεινοί χρόνοι, γιατί παλαιότερα τη θεωρούσαν εποχή παρακμής και οι γνώσεις μας γι' αυτήν ήταν περιορισμένες.

Πρώτος ελληνικός αποικισμός (σελ. 78)

Τα ελληνικά φύλα από τα μέσα περίπου του 11ου αι. π.Χ. μέχρι και τον 9ο αι. π.Χ. εξαπλώθηκαν, με χέφυρα τα νησιά του Αιγαίου, στις δυτικές ακτές της Μ. Ασίας. Οι μεταναστευτικές αυτές κινήσεις είναι γνωστές ως πρώτος ελληνικός αποικισμός.

Πανιώνιο (σελ. 78)

Ήταν η θρησκευτική ένωση που συγκρότησαν οι 12 πόλεις που ίδρυσαν οι Ίωνες στις ακτές της Μ. Ασίας απέναντι από τη Σάμο και τη Χίο. Κέντρο της ένωσης ήταν το ιερό του Ποσειδώνα, στο ακρωτήριο της Μυκάλης.

Άριστοι ή ευγενείς (σελ. 81)

Ήταν τα μέλη του ομηρικού οίκου που συνδέονταν με συγγενικούς δεσμούς, οι οποίοι, μετά τον τερματισμό των μετακινήσεων των ελληνικών φύλων, γίνονταν κάτοχοι της γης και αποκτούσαν οικονομική ισχύ.

Πλήθος (σελ. 81)

Αποτελούσαν μια πολυάριθμη κοινωνική ομάδα. Ζούσαν στο πλαίσιο του οίκου χωρίς να έχουν άμεσους συγγενικούς δεσμούς με τους ευγενείς.

Δημιουργοί (σελ. 81)

Στην ομηρική κοινωνία, οι δημιουργοί ήταν άτομα ανεξάρτητα από τον οίκο αλλά οικονομικά εξαρτώμενα από τους οίκους μιας ευρύτερης περιοχής. Η εργασία τους προϋπέθετε κάποια ειδίκευση, όπως ο ξυλουργός, ο αχαιοπλάστης, ο χαλκουργός κ.ά. Ασκούσαν την εργασία τους για να καλύψουν τις ανάγκες μιας κοινότητας που περιλάμβανε τους οίκους μιας περιοχής.

Δούλοι (ομηρικού οίκου) (σελ. 81)

Αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο του οίκου. Οι περισσότεροι είχαν αποκτηθεί από τους πολέμους ή την πειρατεία.

Βασιλιάς (σελ. 81)

Ο βασιλιάς των ομηρικών κοινωνιών ήταν ο αρχηγός του στρατού σε εποχή πολέμου και ο κυβερνήτης με θρησκευτική και δικαστική εξουσία σε περίοδο ειρήνης. Η εξουσία τους ήταν κληρονομική.

Βουλή των Γερόντων (σελ. 82)

Ήταν το συμβούλιο που βρισκόταν δίπλα στον ομηρικό βασιλιά. Αποτελούνταν από τους αρχηγούς των ισχυρών γενών, οι οποίοι ονομάζονταν και αυτοί βασιλείς. Το συμβούλιο αυτό των ευγενών βαθμιαία περιόρισε τη βασιλική εξουσία.

Εκκλησία του δήμου (ομηρικών κοινωνιών) (σελ. 82)

Όταν ο βασιλιάς έπαιρνε κάποια σημαντική απόφαση, συγκαλούσε σε σύνοδο το πλήθος, κυρίως τους πολεμιστές για να ζητήσει τη γνώμη τους.

Αλφαβητική γραφή (σελ. 82-83)

Η γραφή που εμφανίστηκε στα τέλη του 9ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 8ου αι. π.Χ. στον ελλαδικό χώρο. Τα σύμβολα της γραφής δεν αποδίδουν πλέον συλλαβές αλλά φθόγους. Η ελληνική αλφαβητική γραφή προέκυψε κατά τρόπο αφομοιωτικό από το φοινικικό αλφάβητο. Οι Έλληνες προσαρμοσαν τα σύμβολα στις φωνητικές αξίες της ελληνικής γλώσσας και επιπλέον πρόσθεσαν τα φωνήεντα που έλειπαν από το φοινικικό αλφάβητο. Έτσι έγιναν οι δημιουργοί του πρώτουπραγματικού αλφαβήτου.

Ραψωδοί (σελ. 83)

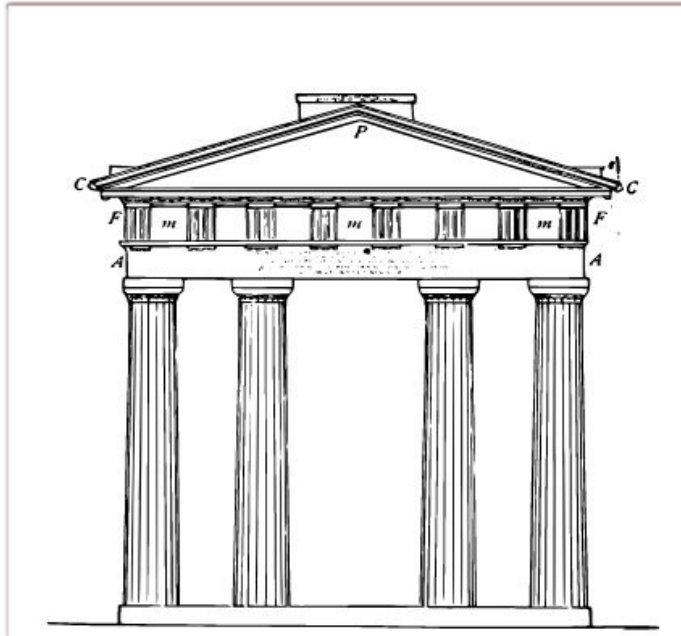
Ήταν οι ποιητές των ομηρικών χρόνων, οι οποίοι τραγουδούσαν γνωστά τραγούδια με ηρωικό περιεχόμενο προσθέτοντας πολλές φορές καινούργια στοιχεία, για να διασκεδάσουν το λαό στα πανηγύρια ή τους ευγενείς στα μέγαρά τους.

Γεωμετρική τέχνη (σελ. 83)

Είναι η τέχνη των ομηρικών χρόνων. Ονομάστηκε από τους ερευνητές γεωμετρική εξαιτίας των γεωμετρικών σχεδίων που κυριάρχησαν στη διακόσμηση των αγγείων αλλά και στην κατασκευή των έργων της μικροτεχνίας.

Γεωμετρική εποχή (σελ. 83)

Η τέχνη των ομηρικών χρόνων ονομάστηκε από τους ερευνητές γεωμετρική. Η ίδια ονομασία χρησιμοποιείται πολλές φορές για να χαρακτηρίσει την ίδια την εποχή εξαιτίας των γεωμετρικών σχεδίων που κυριάρχησαν στη διακόσμηση των αγγείων αλλά και στην κατασκευή των έργων της μικροτεχνίας.

ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Πόλη-κράτος (σελ. 84)

Οι ιστορικοί χρησιμοποίησαν τον όρο πόλη-κράτος για να δηλώσουν την έννοια του χώρου και συγχρόνως της οργανωμένης κοινότητας ανθρώπων κάτω από μια εξουσία. Η οργάνωση προϋποθέτει την κυριαρχία σε συγκεκριμένο χώρο και τη συγκρότηση εξουσίας για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων.

Πόλις ή άστυ (σελ. 84)

Συστατικό στοιχείο της πόλης-κράτους. Ήταν ένας χώρος που αποτελούσε το κέντρο άσκησης της εξουσίας και ήταν τειχισμένο τις περισσότερες φορές.

Αυτονομία (πόλη-κράτος) (σελ. 85)

Η διακυβέρνηση της πόλης-κράτους με νόμους που οι ίδιοι οι πολίτες είχαν θεσπίσει.

Αυτάρκεια (πόλη-κράτος) (σελ. 85)

Η συμμετοχή των πολιτών στην παραγωγή, για να καλύψουν τις ανάγκες της πόλης-κράτους.

Συνοικισμός (σελ. 86-87)

Τρόπος σχηματισμού πόλεων-κρατών στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα, πρόκειται για πόλεις-κράτη που δημιουργήθηκαν ή από γειτονικές κοινότητες που ενώθηκαν σε ενιαίο χώρο ή από ομάδες που αποσπάστηκαν από κώμες (χωριά) και συγκρότησαν δική τους ενιαία διοίκηση.

Πλήθος (αρχαϊκής εποχής) (σελ. 87)

Μικροί ή μεσαίοι καλλιεργητές ή και ακτήμονες που ήταν γνωστοί με τα ονόματα πλήθος, όχλος, κακοί κ.ά. Πολλοί από αυτούς ασχολήθηκαν με τη βιοτεχνία, το εμπόριο, τη ναυτιλία και πλούτισαν.

Δεύτερος ελληνικός αποικισμός (σελ. 88)

Πρόκειται για την αναγκαστική μετακίνηση, εγκατάσταση πληθυσμών σε άλλη περιοχή και τη δημιουργία νέας πόλης που πραγματοποιήθηκε τον 8ο-6ο αι. π.Χ. Το φαινόμενο αυτό διαφέρει από την εξάπλωση των ελληνικών φύλων στα μικρασιατικά παράλια (11ος-9ος αι.π.Χ.). Η ίδρυση αποικιών την αρχαϊκή εποχή ήταν επιχείρηση οργανωμένη εξ ολοκλήρου από τη μητέρα-πόλη (μητρόπολη). Οι αποικίες, ωστόσο, ήταν νέες πόλεις-κράτη, αυτόνομες και αυτάρκεις. Οι δεσμοί τους με τις μητέρες-πόλεις ήταν χαλαροί, σε μερικές περιπτώσεις ανύπαρκτοι, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις οι σχέσεις ήταν εχθρικές.

Μητρόπολη (σελ. 88)

Ήταν η μητέρα-πόλη που οργάνωνε κατά την αρχαϊκή εποχή την επιχείρηση ίδρυσης αποικιών. Οι αποικίες, ωστόσο, ήταν νέες πόλεις-κράτη, αυτόνομες και αυτάρκεις. Οι δεσμοί τους με τις μητέρες-πόλεις ήταν χαλαροί, σε μερικές περιπτώσεις ανύπαρκτοι, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις οι σχέσεις ήταν εχθρικές.

Στενοχωρία (σελ. 89)

Ήταν το πρόβλημα που προέκυψε από την αύξηση του πληθυσμού και τις περιορισμένες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης κατά την αρχαϊκή εποχή. Αποτέλεσε ένα από τα κυριότερα αίτια του δεύτερου ελληνικού αποικισμού (8ος-6ος αι. π.Χ.).

Χαλκιδικό αλφάβητο (σελ. 89)

Ήταν μια μορφή του ελληνικού αλφαβήτου που διαδόθηκε από τους Χαλκιδικείς αποίκους στους ιταλικούς λαούς και έχινε στη συνέχεια το πρότυπο διαμόρφωσης του λατινικού.

Οπλιτική φάλαγγα (σελ. 93)

Ήταν ένα καινούργιο στρατιωτικό σώμα, στο οποίο ανήκαν όσοι από τους πολίτες απέκτησαν την ιδιότητα του πολεμιστή και είχαν την οικονομική ευχέρεια να εξοπλίζονται με δικά τους έξοδα. Η φάλαγγα των οπλιτών οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας της ισότητας ακόμη και ως προς την άσκηση της εξουσίας.

Νομοθέτες / αισυμνήτες (σελ. 93)

Ήταν πρόσωπα κοινής αποδοχής, προερχόμενα κυρίως από την τάξη των ευγενών, στα οποία ανατέθηκε η καταγραφή των νόμων. Γνωστοί νομοθέτες: Ο Λυκούργος στη Σπάρτη, ο Δράκων και ο Σόλων στην Αθήνα.

Ολιγαρχικό ή τιμοκρατικό πολίτευμα (σελ. 93)

Το πολίτευμα στο οποίο κριτήριο διάκρισης των πολιτών ήταν το εισόδημα (τιμήματα). Έτσι, η συμμετοχή στη διακυβέρνηση της πολιτείας χινόταν ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των πολιτών.

Τυραννίδα (σελ. 94)

Η προσωπική εξουσία που επέβαλλαν πρόσωπα που ήθελαν να εκμεταλλευτούν τις κοινωνικές αναταραχές. Τέτοια πρόσωπα συνήθως ήταν ευγενείς που είχαν αναδειχθεί ηγέτες των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, με την υποστήριξη των οποίων κατόρθωναν να καταλάβουν την εξουσία.

Εκκλησία του δήμου (δημοκρατικό πολίτευμα) (σελ. 94)

Το κυρίαρχο πολιτειακό όργανο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ήταν η συνέλευση όλων των ενήλικων κατοίκων που είχαν πολιτικά δικαιώματα. Κάθε πολίτης είχε τη δυνατότητα να παίρνει το λόγο και να διατυπώνει ελεύθερα την άποψή του και να συμμετέχει στη διαμόρφωση και την ψήφιση των νόμων.

Ισηγορία (σελ. 94)

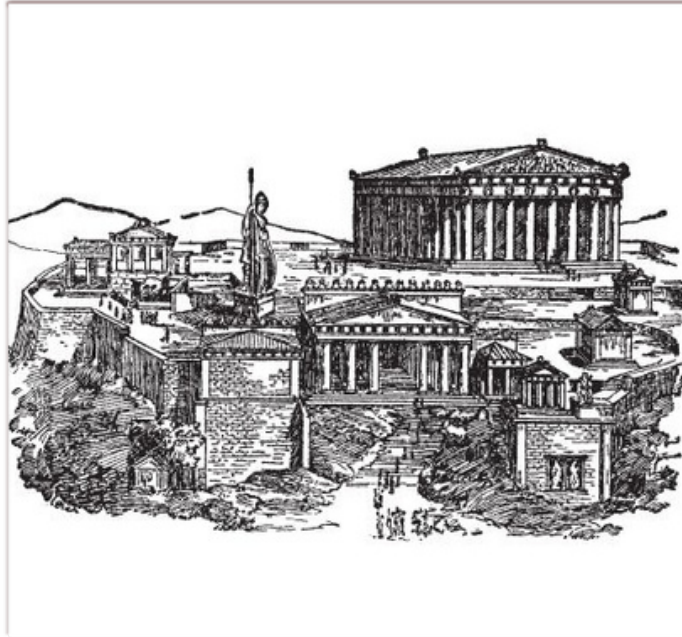
Η δυνατότητα του πολίτη στο δημοκρατικό πολίτευμα να παίρνει το λόγο και να διατυπώνει ελεύθερα την άποψή του.

Ισονομία (σελ. 94)

Η δυνατότητα του πολίτη στο δημοκρατικό πολίτευμα να συμμετέχει στη διαμόρφωση και στην ψήφιση των νόμων.

Ιωνική επανάσταση (σελ. 96)

Η ατυχής εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας (499-494 π.Χ.), οι οποίοι ήταν υποτελείς στην περσική αυτοκρατορία, η οποία έδωσε την αφορμή για μια σειρά περσικών επιχειρήσεων εναντίον της Ελλάδας.

ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Κλασική εποχή (σελ. 98)

Η περίοδος από το τέλος των περσικών πολέμων έως και το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (480-323 π.Χ.).

Καλλίειος συνθήκη (σελ. 100)

Η συνθήκη ειρήνης που συνήψαν οι Αθηναίοι με τους Πέρσες, υποχρεώνοντάς τους να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας. Η συνθήκη αυτή είναι γνωστή ως Καλλίειος από το όνομα του αρχηγού της αθηναϊκής αποστολής στα Σούσα.

Τριακοντούτεις σπονδαί (σελ. 100)

Η ειρήνη που έκλεισε ο Περικλής για τριάντα χρόνια με τους Σπαρτιάτες (445 π.Χ.). Στην πραγματικότητα κράτησε μόνο 15 χρόνια καθώς ξέσπασε ο Πελοποννησιακός πόλεμος.

Θεωρικά (σελ. 101)

Τα θεωρικά ήταν το αντίτιμο της ελεύθερης εισόδου των πολιτών στο θέατρο, το οποίο αποτελούσε χώρο παιδείας για τους Αθηναίους.

Μετοίκιο (σελ. 102)

Οι εγκαταστημένοι από άλλες πόλεις στην Αθήνα πλήρωναν φόρο, το μετοίκιο, 12 δραχμές το χρόνο για τους άνδρες και 6 δραχμές για τις γυναίκες, αν είχαν εισοδήματα.

Λειτουργίες (σελ. 102)

Βασική πηγή εσόδων από έκτακτες εισφορές στην Αθήνα ήταν ο θεσμός της λειτουργίας. Πρόκειται για δαπάνες στρατιωτικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων που αναλάμβαναν οι πλουσιότεροι πολίτες. Ήταν υποχρεωτικές και είχαν τιμητικό χαρακτήρα.

Χορηγία (σελ. 102)

Μία από τις λειτουργίες σύμφωνα με την οποία ο χορηγός είχε την υποχρέωση να δώσει τα χρήματα για τη διδασκαλία ενός θεατρικού έργου.

Τριηραρχία (σελ. 102)

Μία από τις λειτουργίες κατά την οποία ο τριήραρχος είχε την υποχρέωση της συντήρησης και του εξοπλισμού μιας τριήρους.

Αρχιθεωρία (σελ. 102-103)

Μία από τις λειτουργίες που αφορούσε τα έξοδα της επίσημης αποστολής (θεωρίας) σε πανελλήνιες χιορτές.

Εστίαση (σελ. 103)

Μία από τις λειτουργίες που αφορούσε τα έξοδα του δείπνου μιας φυλής σε θρησκευτικές χιορτές.

Γυμνασιαρχία (σελ. 103)

Μία από τις λειτουργίες που αφορούσε την τέλεση αγώνων λαμπαδηδρομίας στα Παναθήναια.

Βοιωτικός/Κορινθιακός πόλεμος (σελ. 104)

Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και την επικράτηση των Σπαρτιατών, ο περσικός παράγοντας φρόντισε να δημιουργήσει αντισπαρτιατικό συνασπισμό από τη Θήβα, την Κόρινθο, το Άργος και την Αθήνα και να υποκινήσει μια σειρά συγκρούσεων που έγιναν γνωστές ως Βοιωτικός ή Κορινθιακός πόλεμος (395-386 π.Χ.).

Βασίλειος ή Ανταλκίδειος ειρήνη (σελ. 104)

Με την Ανταλκίδειο ειρήνη, οι Σπαρτιάτες συμφώνησαν πλέον με το Μεγάλο Βασιλιά να επιβάλουν τους όρους του τερματισμού του πολέμου. Έτσι, παρέδωσαν τις ελληνικές πόλεις των παραλίων της Μ. Ασίας και την Κύπρο στο βασιλιά της Περσίας, διακήρυξαν την αυτονομία όλων των ελληνικών

πόλεων - με εξαίρεση τα νησιά Ίμβρο, Λήμνο και Σκύρο που παρέμειναν στους Αθηναίους - και έγιναν οι ίδιοι τοποτηρητές της ειρήνης στην κυρίως Ελλάδα. Μεταβλήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο σε όργανα της περσικής πολιτικής.

Θηβαϊκή ηγεμονία (σελ. 105)

Την ηγεμονία μετά τους Σπαρτιάτες θα διεκδικήσουν για μικρό χρονικό διάστημα οι Θηβαίοι. Δύο σημαντικές για τον ελληνισμό μάχες, η μια στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και η άλλη στη Μαντινεία (362 π.Χ.) έκριναν την άνοδο και την πτώση αντίστοιχα της Θηβαϊκής ηγεμονίας.

Πανελλήνια ιδέα (σελ. 105)

Η πανελλήνια ιδέα ήταν μια νέα πολιτική έκφραση που διατυπώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. από το σοφιστή Γοργία. Κύριος εκφραστής αυτής της πολιτικής ήταν ο Αθηναίος ρητοροδιδάσκαλος Ισοκράτης. Η αδυναμία της Αθήνας να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και να επιβληθεί τον έστρεψε στην ιδέα ότι ένας ισχυρός μονάρχης θα ένωνε τους Έλληνες και θα τους οδηγούσε εναντίον των Περσών. Μία από τις προσωπικότητες για τις οποίες πίστεψε ότι θα μπορούσαν να θέσουν σε εφαρμογή την πανελλήνια ιδέα ήταν ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας.

Μακεδονική φάλαγγα (σελ. 106)

Κύριο στρατιωτικό σώμα του κράτους της Μακεδονίας. Αποτελούνταν από πεζέταιρους σε σχηματισμό βάθους 16 σειρών και με οπλισμό ένα μακρύ δόρυ μήκους 6 μ., τη σάρισα.

Πεζέταιροι (σελ. 106)

Έτσι ονομάζονται οι στρατιώτες που επάνδρωναν τη μακεδονική φάλαγγα.

Ένοπλη εξερεύνηση (σελ. 111)

Με τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, την υιοθέτηση πολιτιστικών στοιχείων από την παράδοση των λαών της Ανατολής, την ίδρυση νέων πόλεων που εξελίχθηκαν σε εμπορικά και πνευματικά κέντρα, τις εξερευνήσεις περιοχών, την επιθυμία για έρευνα διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις που έδωσαν στην εκστρατεία του Αλεξάνδρου τη διάσταση της ένοπλης εξερεύνησης.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Απόλυτη μοναρχία (ελληνιστική περίοδος) (σελ. 128)

Το σύστημα διακυβέρνησης στα ελληνιστικά βασίλεια ήταν η απόλυτη μοναρχία. Οι ηγεμόνες συγκέντρωσαν στο πρόσωπό τους όλες τις εξουσίες και κυβέρνησαν με ένα επιτελείο από Έλληνες και λίγους χηγενείς που ανήκαν σε ανώτερα οικονομικά στρώματα και είχαν εξελληνιστεί. Ο πολίτης δεν είχε να διαδραματίσει κανένα ρόλο, ενδιαφερόταν μόνο για το ατομικό του συμφέρον.

Μουσείο της Αλεξάνδρειας (σελ. 141)

Ένα από τα οικοδομήματα που διακοσμούσαν την Αλεξάνδρεια. Το Μουσείο ήταν ένα οικοδομικό συγκρότημα αφιερωμένο στις Μούσες, όπου συγκεντρώνονταν πνευματικοί άνθρωποι. Περιελάμβανε βοτανικό, ζωολογικό κήπο και χώρους για αστρονομικές μελέτες.

Γραμματικοί (σελ. 141)

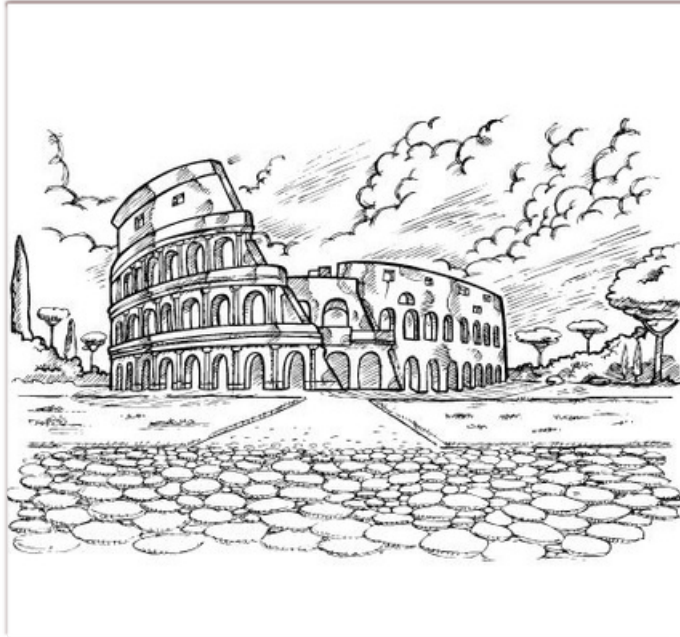
Ήταν άνθρωποι με φιλολογική παιδεία που εργάζονταν στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Ασχολήθηκαν με την καταγραφή και το σχολιασμό των κειμένων των αρχαίων συγγραφέων.

Περγαμηνή (σελ. 142)

Η έλλειψη παπύρου οδήγησε τους Περγαμηνούς στην ανακάλυψη νέας γραφικής ύλης, της περγαμηνής, που προέρχεται από την επεξεργασία του εμβρύου της κατσίκας.

Κοινή ελληνική ή Κοινή (σελ. 142-143)

Η μορφή της ελληνικής γλώσσας που προέκυψε και διαδόθηκε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Η διαμόρφωσή της οφείλεται στη συγχώνευση των ελληνικών διαλέκτων, έχοντας ως βάση την αττική διάλεκτο, στο χώρο της Ανατολής, όπου συνέρρεαν Έλληνες και όπου υπήρχε ανάγκη να επικοινωνήσουν με ευκολία μεταξύ τους αλλά και με τους γηγενείς. Επικράτησαν οι απλούστερες διαλεκτικές ιδιομορφίες και έτσι διαμορφώθηκε ενιαίο γλωσσικό σύστημα γραπτής και προφορικής επικοινωνίας. Η Κοινή χρησιμοποιήθηκε στην καθημερινή επικοινωνία από το λαό αλλά και από συγγραφείς της εποχής. Αποτέλεσε το όργανο διάδοσης των κηρυγμάτων του χριστιανισμού. Η Βίβλος είναι γραμμένη σ' αυτή τη γλώσσα.

ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Πατρίκιοι (σελ. 171)

Ήταν οι Ρωμαίοι που ανήκαν στις παλαιές μεγάλες οικογένειες. Οι οικογένειες αυτές με τα άμεσα μέλη και τα παρακλάδια τους αποτελούσαν τα ρωμαϊκά χένη. Όλα τα μέλη ενός χένους ονομάζονταν πατρίκιοι, γιατί κατάχονταν από τον ίδιο πατέρα, τον οποίο αναχνώριζαν και ως αρχηγό.

Πελάτες (σελ. 171)

Ήταν αυτοί που ζούσαν κοντά στους πατρίκιους ως υπήκοοι και δέχονταν την προστασία τους. Επρόκειτο μάλλον για τους προϊταλιώτες κατοίκους, δηλαδή τους Λίγουρες. Σταδιακά αυτοί ήρθαν σε επιμειξίες με τους πατρίκιους και συγχωνεύτηκαν σε μια τάξη.

Πληβείοι (σελ. 172)

Ήταν όλοι οι νεότεροι κάτοικοι της Ρώμης και των γύρω περιοχών. Όταν οι Ρωμαίοι καταλάμβαναν μια πόλη, υποχρέωναν τους κατοίκους της να μετοικήσουν κοντά στη Ρώμη. Πολλοί, εξάλλου, είχαν έρθει μόνοι τους στη Ρώμη σε αναζήτηση καλύτερης τύχης. Δεν είχαν κανένα δεσμό με τους πατρίκιους και τους πελάτες· χί' αυτό και ονομάστηκαν πλήθος (πληβείοι). Οι πληβείοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και δεν τους επιτρεπόταν να νυμφευτούν με χυναίκες από την τάξη των πατρικίων.

Σύγκλητος (περίοδος βασιλείας στη Ρώμη) (σελ. 172)

Ένα από τα σώματα που έλεγχαν τις βασιλικές δικαιοδοσίες. Αποτελούνταν από εκατό και στη συνέχεια από τριακόσια μέλη και τη συγκροτούσαν οι αρχηγοί των ρωμαϊκών γενών. Η σύγκλητος μαζί με το βασιλιά συγκαλούσαν την εκκλησία του λαού και επικύρωναν τις αποφάσεις της. Ήταν ο θεματοφύλακας των εθίμων και των παραδόσεων της Ρώμης.

Εκκλησία του λαού (σελ. 172)

Ένα από τα σώματα που έλεγχαν τις βασιλικές δικαιοδοσίες. Η εκκλησία ήταν η συγκέντρωση όλων των πατρικών και των πελατών. Η εκκλησία αυτή ονομαζόταν και φρατρική, επειδή οι πατρίκιοι συγκεντρώνονταν σε τμήματα – τις φράτρες, όπως τις ονόμαζαν. Επικύρωνε ή απέρριπτε τις αποφάσεις του βασιλιά «διά βοής». Αποφάσιζε για ειρήνη ή πόλεμο και εξέλεγε το βασιλιά.

Ρωμαϊκή Πολιτεία / Δημοκρατία (Res publica) (σελ. 172)

Μετά την περίοδο της βασιλείας που τελείωσε το 509 π.Χ., το νέο πολίτευμα που εγκαθιδρύθηκε οι Ρωμαίοι το ονόμαζαν δημοκρατία (Res publica)· στην πραγματικότητα όμως επρόκειτο για αριστοκρατικό καθεστώς, αφού την εξουσία είχαν πλέον οι πατρίκιοι.

Δήμαρχοι (σελ. 173)

Στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., οι πληβείοι με τους αγώνες τους κατόρθωσαν να αναδείξουν μια νέα εξουσία, που εκπροσωπούσαν οι δήμαρχοι. Οι άρχοντες αυτοί που εκλέγονταν για ένα χρόνο είχαν ως κύριο έργο την προστασία των πληβείων από τις αυθαιρεσίες των πατρικών. Θεωρούνταν πρόσωπα ιερά και απαραβίαστα. Είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν την ψήφιση ενός νόμου, όταν αυτός προσέβαλλε τα συμφέροντα των πληβείων.

Δικαίωμα veto (δημοκρατική Ρώμη) (σελ. 173)

Το δικαίωμα των δημάρχων να αρνηθούν την ψήφιση ενός νόμου, όταν αυτός προσέβαλλε τα συμφέροντα των πληβείων (veto).
(veto: λατινικό ρήμα που σημαίνει απαγορεύω)

Δωδεκάδελτος (σελ. 173)

Στα μέσα του 5ου αι. π.Χ., οι πληβείοι με τους αγώνες τους πέτυχαν για πρώτη φορά την καταγραφή του εθιμικού δικαίου (Δωδεκάδελτος), αποτρέποντας έτσι τις αυθαίρετες δικαστικές αποφάσεις των πατρικών.

Ύπατοι (σελ. 173)

Στο ρωμαϊκό κράτος, οι δύο ύπατοι, που εκλέγονταν για ένα χρόνο αρχικά, συγκέντρωναν όλες τις εξουσίες που προηγουμένως είχε ο βασιλιάς. Είχαν μεγαλοπρεπή εμφάνιση και ακολουθούνταν από δώδεκα ραβδούχους.

Δικτάτορας (σελ. 173)

Όταν το ρωμαϊκό κράτος βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση, τότε για έξι μήνες όλες οι εξουσίες παραχωρούνταν σε έναν εκλεγμένο άρχοντα από τους υπάτους που ονομαζόταν δικτάτορας.

Τιμητές (σελ. 174)

Μεγάλης σπουδαιότητας ήταν το αξίωμα των τιμητών. Ήταν δύο και εκλέγονταν για δεκαοκτώ μήνες. Ως έργο τους είχαν: 1) την τίμηση των πολιτών, δηλαδή την κατάταξή τους ανάλογα με τα περιουσιακά τους στοιχεία, 2) τη σύνταξη του καταλόγου των συγκλητικών, δηλαδή όριζαν ποιοι από τους άρχοντες είχαν το δικαίωμα να εισέλθουν στη σύγκλητο, 3) την κατάρτιση του προϋπολογισμού του κράτους και 4) την επίβλεψη των ηθών, δηλαδή είχαν τη δικαιοδοσία να στερήσουν τα πολιτικά δικαιώματα σ' όποιον πολίτη επιδείκνυε ανήθικη συμπεριφορά.

Σύγκλητος (περίοδος δημοκρατίας) (σελ. 174)

Η σύγκλητος εκπροσωπούσε την ιστορική συνέχεια του ρωμαϊκού κράτους. Αποτελούνταν από ισόβια μέλη (τριακόσια στον αριθμό), που προηγουμένως είχαν διατελέσει ανώτατοι άρχοντες. Ήταν σώμα με νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και με μεγάλη δύναμη καθ' όλη τη διάρκεια της δημοκρατίας. Είχε δικαιοδοσίες σε θέματα οικονομικά, θρησκευτικά και εξωτερικής πολιτικής. Οι αποφάσεις της, τα συγκλητικά δόγματα, είχαν ισχύ νόμου.

Φρατρική εκκλησία (σελ. 174)

Ήταν η συνέλευση των πατρικίων. Έχασε τη δύναμή της την περίοδο της δημοκρατίας· διατηρήθηκε μόνο από σεβασμό στην παράδοση.

Λοχίτιδα εκκλησία (σελ. 174)

Ήταν η συνέλευση όλων των στρατευμένων πολιτών, πατρικίων και πληβείων. Οι αποφάσεις της παίρνονταν κατά λόχους. Εξέλεγε τους υπάτους, τους τιμητές και τους πραίτωρες.

Φυλετική εκκλησία (σελ. 174)

Στην αρχή ήταν η συνέλευση των πληβείων, μετά όμως την εξίσωση των τάξεων την αποτέλεσαν όλοι οι Ρωμαίοι. Συγκεντρώνονταν κατά φυλές, ανάλογα δηλαδή με τον τόπο της κατοικίας τους. Στη δικαιοδοσία της ήταν η ψήφιση των νόμων και η εκλογή των κατώτερων αρχόντων.

Αγροτικός νόμος (σελ. 195-196)

Νόμος που πρότεινε ο Τιβέριος Γράκχος, σύμφωνα με τον οποίο δεν επιτρεπόταν σε κανένα πολίτη να κατέχει ιδιοκτησία μεγαλύτερη από 500 πλέθρα γης. Εάν μέχρι εκείνη την εποχή κατείχε περισσότερη γη, τότε θα μπορούσε να κρατήσει επιπλέον και από 250 πλέθρα για καθένα από τα δύο αρσενικά παιδιά του. Δεν επιτρεπόταν όμως σε καμία περίπτωση η κατοχή της γης να ξεπερνά στο σύνολο τα 1000 πλέθρα. Με το νόμο αυτό προβλεπόταν αναδιανομή της δημόσιας γης στους ακτήμονες. Όση γη θα επιστρεφόταν με την εφαρμογή του νόμου θα μοιραζόταν εκ νέου ανά 30 πλέθρα σε κάθε πολίτη που δεν είχε έγχγειο ιδιοκτησία. Τέθηκε σε εφαρμογή από τον αδερφό του Τιβέριου, Γάιο.

Συμβούλιο του αυτοκράτορα (εποχή Αυγούστου) (σελ. 209)

Συμβουλευτικό σώμα που δημιούργησε ο Οκταβιανός, που τον βοηθούσε στην άσκηση της εξουσίας.

Αύγουστος (σελ. 210)

Όταν κάποτε ο Οκταβιανός προσποιήθηκε ότι ήθελε να αποχωρήσει από την εξουσία και να παραιτηθεί από τα αξιώματά του, η σύγκλητος τον παρακάλεσε να παραμείνει και τον αναχόρευσε σε Αύγουστο, αποδίδοντάς του έτσι τον τίτλο του σεβαστού και αναγνωρίζοντάς του θεϊκές ιδιότητες.

Ηγεμονία (Prīncīpatus) (σελ. 210)

Ο Αύγουστος συγκέντρωσε βαθμιαία όλες τις εξουσίες στο πρόσωπό του εγκαθιδρύοντας μια μορφή μοναρχικού πολιτεύματος. Αυτή η μορφή του πολιτεύματος ονομάστηκε Ηγεμονία (Prīncīpatus) από τον τίτλο του πρώτου πολίτη (prīnceps).

Πραιτώριο (σελ. 210)

Ήταν η έδρα του Ρωμαίου στρατηγού.

Πραιτωριανοί (σελ. 210-211)

Οι στρατιωτικές μονάδες που αποτελούσαν την προσωπική φρουρά του πραιτωρίου. Οι πραιτωριανοί ήταν πιστοί στον αυτοκράτορα, σταδιακά όμως απέκτησαν μεγάλη δύναμη και έγιναν επικίνδυνοι για το κράτος, αφού είχαν τη δυνατότητα να ανεβάζουν και να κατεβάζουν αυτοκράτορες σύμφωνα με τις επιθυμίες τους.

Δυναρχία εξουσιών (σελ. 211)

Το πολίτευμα του *Prīncīpatus* ήταν ουσιαστικά μια δυναρχία εξουσιών με παράχοντες λειτουργίας τον πρώτο πολίτη και τη σύγκλητο. Οι αρμοδιότητές τους όμως δεν ήταν με σαφήνεια καθορισμένες, γεγονός που δημιουργούσε προστριβές.

Διάταγμα του Καρακάλλα (σελ. 215)

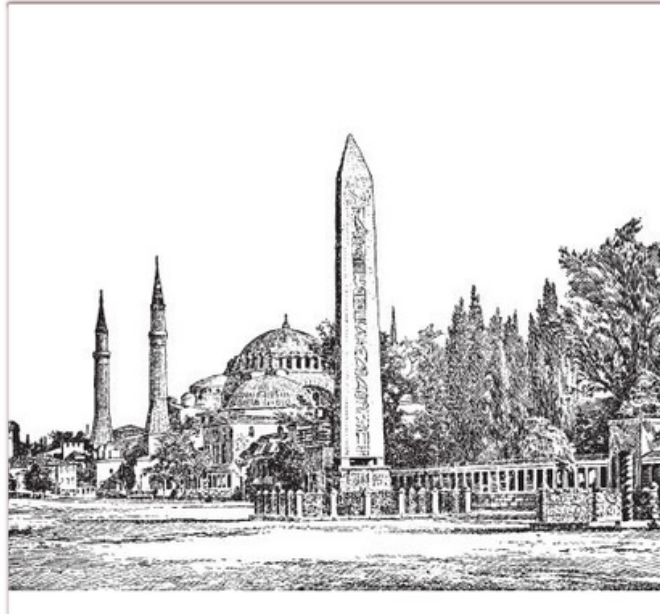
Με το διάταγμα του Καρακάλλα (212 μ.Χ.) όλοι οι ελεύθεροι κάτοικοι της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας αναγνωρίστηκαν ως Ρωμαίοι πολίτες.

Ειρήνη στο ρωμαϊκό κράτος (*Pax Romana*) (σελ. 216)

Η ειρήνη που επικράτησε στη ρωμαϊκή οικουμένη χάρη στην οργάνωση της αυτοκρατορίας και στον περιορισμό των συγκρούσεων.

Νομοδιδάσκαλοι (σελ. 216)

Ειδικοί πνευματικοί άνθρωποι που ήταν απαραίτητοι για την ερμηνεία του πολύπλοκου ρωμαϊκού δικαίου. Οι πιο γνωστοί δραστηριοποιήθηκαν στην εποχή των Αντωνίνων, όπως ήταν ο Σάλβιος Ιουλιανός και ο Γάιος.

ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τετραρχία (σελ. 236-237)

Ο Διοκλητιανός, αν και απολυταρχικός, αποφάσισε να μοιράσει την εξουσία. Η εξουσία μοιράστηκε σε τέσσερα διαφορετικά κέντρα. Στην Ανατολή, Αύγουστος ήταν ο Διοκλητιανός και Καίσαρας ο Γαλέριος. Παράλληλα, στη Δύση Αύγουστος ήταν ο Μαξιμιανός και Καίσαρας ο Κωνσταντίνος ο Χλωρός. Το σύστημα αυτό ονομάστηκε Τετραρχία και επέτυχε να διατηρήσει προς στιγμή την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας. Η Ρώμη ήταν θεωρητικά η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας και παρέμεινε η έδρα της συγκλήτου.

Απόλυτη μοναρχία (Domīnatus) (σελ. 238)

Ο Διοκλητιανός μετέβαλε το χαρακτήρα της μοναρχίας. Η συγκέντρωση όλων των εξουσιών σ' ένα πρόσωπο άλλαξε ουσιαστικά το πολιτειακό σύστημα του Αυγούστου. Μετέβαλε δηλαδή την Ηγεμονία (Prīncīratus) σε Απόλυτη Μοναρχία (Domīnatus). Ο πρώτος πολίτης του κράτους (prīnceps) έγινε τώρα απόλυτος μονάρχης (domīnus).

Διάταγμα Μεδιολάνων (σελ. 239)

Με κοινή απόφαση του Κωνσταντίνου και του Λικίνιου καθιερώθηκε απόλυτη ελευθερία στην επιλογή λατρείας για τους κατοίκους της αυτοκρατορίας. Το Διάταγμα των Μεδιολάνων, γνωστό και ως Διάταγμα της ανεξιθρησκίας, υπογράφηκε στην αρχή στο Μιλάνο (Μεδιόλανα) το Φεβρουάριο του 313 μ.Χ. και είχε ισχύ για τους κατοίκους του δυτικού τμήματος. Λίγο αργότερα έγινε αποδεκτή η ίδια απόφαση και για τους κατοίκους του ανατολικού τμήματος,

στη Νικομήδεια της Βιθυνίας. Μ' αυτό το διάταγμα δεν υφίστατο πλέον καμία διάκριση μεταξύ των χριστιανών και μη χριστιανών υπηκόων της αυτοκρατορίας.

Χριστόγραμμα (σελ. 240)

Το σύμβολο που υιοθέτησε ο Ιουστινιανός, το οποίο τοποθέτησε στις ασπίδες των στρατιωτών του και στην αυτοκρατορική σημαία ως ένδειξη αποδοχής της νέας θρησκείας.

Αντιγερμανική-αντιχोटθική κίνηση (σελ. 248)

Η αποτελεσματική αντίσταση που προέβαλαν Έλληνες λόγιοι και πολιτικοί απέναντι στην εισβολή των γερμανικών φύλων στην Ανατολή και στον κίνδυνο εκγερμανισμού του κράτους. Η κίνηση αυτή ήταν τόσο ισχυρή, ώστε να γίνεται λόγος για τη δημιουργία εθνικού κόμματος που υποκινούσε τον αντιχотθικό αγώνα.

Πανδιδακτήριο (σελ. 249)

Η πνευματική δραστηριότητα μεταφέρθηκε από την Αθήνα στην Κωνσταντινούπολη, όπου με διάταγμα του Θεοδόσιου Β' ιδρύθηκε το Πανδιδακτήριο (425 μ.Χ.). Με επίσημη αυτοκρατορική απόφαση υπερτερούσε η διδασκαλία της ελληνικής φιλολογίας και γλώσσας σε βάρος της λατινικής.

Corpus juris cīvilis (αστικό δίκαιο) (σελ. 259-260)

Η κωδικοποίηση των νόμων της εποχής του Ιουστινιανού που αποτέλεσε τη βάση της νεότερης νομοθεσίας των ευρωπαϊκών κρατών.

Νεαρές (σελ. 260)

Μια σειρά από καινούργια νομοθετικά διατάγματα με τα οποία ο Ιουστινιανός παραχώρησε την πολιτική εξουσία στους στρατιωτικούς διοικητές των περιοχών που ήταν περισσότερο εκτεθειμένες σε εχθρικές επιθέσεις. Αυτή η διοικητική καινοτομία ήταν η βάση ενός νέου διοικητικού συστήματος, που θα επεκτεινόταν και θα εφαρμοζόταν αρχότερα σ' όλη την αυτοκρατορία. Το μέτρο στόχευε, εκτός των άλλων, στην αντιμετώπιση της ανάπτυξης των μεγάλων γαιοκτησιών.

Δυνατοί (εποχή Ιουστινιανού) (σελ. 260)

Οι μεγαλοκτηματίες της εποχής του Ιουστινιανού, την ανάπτυξη των οποίων προσπάθησε να περιορίσει.